

РОЗДІЛ I

СЕЛО МОЄ РІДНЕ, МОЯ БАТЬКІВЩИНО...

...Село, неначе писанка, село...

(Т. Шевченко)

...І серед літа стояло воно, завітчане білим цвітом старовинних лип, які, мов снігом, вбиралися у білі пелюстки, а пахощі аж ніздрі розширювали, розливаючи аромати запашного цвіту...

Невеличка закурена дорога вела через село, а на пагорбках немов доживали віку дупляві верби...

Дубовий хрест височів на окраїні, закопаний він був тут на знак скасування панщини, а на південь від нього — глибока стежка, що її змили дощі, вела на сіножатні лани.

Залізничний шлях Станиславів-Львів проходив через село, а нижче — круторіжна річка, з якої риболови витягали великі плотиці та сиві щупаки.

Ціле село покрите соломою, лише де-не-де блищали дахи під бляхою у заможніших господарів.

Чорногузи немов полюбили це село, бо тут вони будували свої розкішні гнізда на кізляницях, де були соломою накриті дахи, а згодом вистоювали на одній нозі довгими годинами, заглиблені у недалекий жаб'ячий рай.

Серед могил і хрестів на цвинтарі, де росло багато овочевих дерев, стояла похилена набік стара церковця, збудована із дерева, що струхлявіло вже від довгих років стояння.

Цей невеличкий дерев'яний храм Божий збудував у 1772 році польський граф Станислав Лось і так заснував наше село.

За переказами проф. Петра Прудюса і розвідкою д-ра Теодора Мацькова, який працював над дослідженням назв нашого і довколишніх сіл, стверджено: основоположником Бринців Церковних і Вибранівки був граф Станислав Лось. Предок пана Брика, Йоган фон Брик, що був капітаном шведського короля Карла XII і будівничим, побудував в 1706 році округлу церкву у Вибранівці, а побіч неї на горі побудував палату для воєводи графа Станислава Лося, який вибрав цю гору під будову, і тому їй дано назву Вибранівка.

Давно колись, за переказами предків, звали воєннополонених «бранці воєнні», яких приводив граф Лось з воєн, що їх зводили польські королі зі своїми сусідами.

Одних приміщували в дерев'яних бараках на полях, що звали «драринці», для обрібки землі, а других, що мали доглядати сотні мислівських собак графа Лося, з якими він їздив на полювання, поселювали у Бранцях Загірних, що було за горою. Згодом до назви «Бранці» він додав ще слово «Церковні», від церковці, що стояла на горбку. І так моє рідне село, що колись носило назву «Бранці Церковні», згодом прийняло назву «Бринці Церковні». Це коротка історія заснування і походження назви села, у якому я народився і виростав.

І бачила побожна громада, що вже недовго може служити до моління старенька церковця, тому й селяни вирішили звести нову.

В 1913 році, саме напередодні Першої світової війни, приступлено до будови нового храму в протилежній стороні цвинтаря і старої церкви, на боках якої росли великі липи.

Минули довгі роки мозольної праці відданих селян-будівельників над будовою храму, нарешті після 20-річної будови насадили золотий хрест на вершку бані.

І стояла тоді у всій величі своїй і красі, серед села на пагорбку нова церква, бані якої блистіли у бурштинових світлощах сонячних променів, і хрест золотий височів над ними...

А зараз через дорогу, на старому цвинтарі, була мурована з каменя велика дзвіниця, на якій гойдалося декілька дзвонів...

Бувало, часом, серед жнив, як нависали над пшеничними ланами великі чорні хмари, туди виходив дзвонар Максим і великим дзвоном дзвонив, розганяючи повінь. А звук його так могутньо гудів по всьому селі й нісся ген... в етери небосхилів захмареного світу... І хмари просувалися над селом без дощу і злив, а люди були раді й дякували Максимові-дзвонареві, що розігнав зливні хмари.

І хоча нова церковця була простірна й прохолодна влітку, то парох часто в неділі правив Богослужбу під великими липами, де церковні брати ставили «вівтар» у холодку. Тоді о. Теофіль Бемко правив Богослужбу, під час якої виголошував патріотичні проповіді, якими цікавилась «Польська Поліція Паньствова», бо це був не лише парох, а патріот і державник, який своїми проповідями розбуджував приспані ідеї у «почцівего русіна».

До народньої школи я ходив у Вибранівці, де все навчання проводилося в польській мові, а лише один раз в тижні була «годзіна рускего». І хоч у школі була переважаюча більшість українських школярів, то, незважаючи на це, усі предмети ми мусіли вивчати в «польськім ензику» (бо так велів пан). Нас обурювало таке поступовання польського навчального персоналу, серед якого не було ні однієї особи в учительському складі українського походження.

Одного разу по шкільних заняттях, коли ще інші кляси вели своє навчання, нас, декількох юнаків із моєї кляси, повернулось, ввійшовши непомітно до кляси, в

якій ми навчались, і поздймали портрети Пілсудського і Мосціцького та викинули їх до саду, що прилягав до шкільного будинку.

І хоч ніхто не признався до цього вчинку наступного дня, то нас всіх, українців, примусили стояти на колінах біля стіни довгі години.

Незатерта у моїй пам'яті картина залишилась ще відтоді, коли в 1933 році у Львові на площі св. Юра відбувся великий здвиг молоді «Українська молодь Христові», куди зїхалися багаточисленні лави молоді.

Будучи молодим юнаком, я та ще декілька моїх молодих друзів в надітих «гімнасцьорках» коліру гакі з нашітою емблемою — УМХ — на лівій руці, йшли наперед церковних хоругов, що їх несли члени церковного хору, супроводжуючи молодь із нашого села Бринці Церковні до Вибранівки на станцію, звідкіля вони поїздом їхали до Львова.

Нашому походові через село, а потім у Вибранівці, приглядалося багато мешканців. У Вибранівці, де були згуртовані «польські стшельци», вони теж вийшли на вулицю із насмішками, приглядаючись нашому походові. Тоді один із них — Філько Грабаль, виступив, підійшов до мене і відірвав нашіту емблему разом із матерією рукава. У моїй душі спалахнув великий гнів, але, крім вигуку, я був безвладний щось йому більше зробити. Ця лють у моїй душі так глибоко вкорінилася, що я завжди міркував пізніше, як мені відомститись на ньому за цей зловісний вчинок, що він доконав так ганебно.

У підсвідомості своєї сивої давнини, коли на цій власній землі правили й господарювали наші предки, в народі все більше й більше наростала національна стихія.

Села ставали свідоміші завдяки розвиткові читалень, «Просвіт», «Лугів», «Соколів» та власних підприємств, які закликали: «Свій до свого по своє».

Концерти, фестини, вистави, що їх реалізували різні гуртки, хоч, правда, за дозволом польських поліцейних властей, які часто забороняли,— все це скріплювало духа у гнобленої української людини та народжувало глибоку ненависть до польських займанців.

Польські владарні чинники Пільсудський і Мосціцький завели терор і переслідування українського народу.

Своєю поліційною сіткою та молодими шовіністами-«стшельцями» вони намагалися примирити непримиренну українську людину.

Але лицарський дух заховала у своїх серцях українська людина. З цим духом і кувалася нова зброя до перемог над гнобителями України.

ДЯК МИХАЙЛО

Він був лагідної вдачі, талановитий дяковчитель, з добрим баритоновим голосом, а понад усе, він був самостійником. Він навчав хори у Бринцях Церковних, Вибранівці та Бринцях Загірних. Молодь його полюбила, бо він викресував з її душі дзвінку красу рідної пісні, тієї пісні, у якій відтворена ціла химерна доля гнобленого народу.

Та це не зовсім йшло на душу польським циркульникам — «стшельцам», які, може, не самі, але вирішили знищити дяка Михайла.

Однієї серпневої неділі, коли на ланах достигали пшениці, у Вибранівці на ярмарковій площі була збудована каруселя. Туди по обідній порі прийшло багато молодих людей із інших сіл для розваги. Були тут діти й старші, які теж прийшли побачити, як розважає себе молодь. Там теж серед хлопців і дівчат бував дяк Михайло. Та коли пізнього вечора він у товаристві двох дівчат повертався додому у Бринці, на нього за селом у пшениці вижидали польські

«стшельци», а між ними розбишака Філько Грабаль, Токар та Ляхціг. І коли він наблизився до них, бандити вискочили із пшениці та нанесли вісімнадцять ножевих ран у тіло дяка Михайла. Перестрашені дівчата зчинили крик і побігли до Вибранівки заалармувати деяких хлопців, які забрали дяка Михайла і згодом поїздом відвезли його до шпиталю у Львові.

Втративши багато крові, він лежав декілька місяців у шпиталі, з якого вийшов, вилікувавшись, білий, мов сніг, худий, мов тичка, ледве на ногах тримався.

Він знову повернувся до Бринець і замешкав у нашій хаті. Його не настрашили гострі ножі розбишацьких колон польських «стшельців», які своїми глумливими актами над безборонними людьми намагалися вбити наростаючий дух правди того народу, що на протязі століть терпів сваволю й знущання.

Беззахисний український нарід переносив різні знущання від злодіянь польських загарбників. Все більше чіпляли на шию українського селянина нестерпних повинностей, які були нічим іншим, як глумливим присудом верхівки уряду Пілсудського та його захвістя.

Несучи важке ярмо неволі й ставши наймитом своєї власної землі (бо господарями були польські зайди), в народі наростав непримиренний дух, дух спротиву. І виростало нове молоде покоління, що відважно стало на захист свого уярмленого народу, з якого висмоктували останню кров польські вампіри.

Із dna моєї пам'яті відтворюю одну сплетену народом пісню, в якій зображуються кожноденні реквізиції всевладної Польщі, що їх вона стосувала до українського хлібороба. Ось вона:

*В понеділок за податок мене фантували,
А у вівторок за другове льошу записали.
У середу за таблицю злотий треба дати,
А у четвер другий злотий, що пес не був впнятий.*

ЗМІСТ

Від автора	5
------------------	---

РОЗДІЛ I

Село моє рідне, моя Батьківщино	7
Дяк Михайло	11
Ганебна пацифікація	13
Смерть боєвиків	16
На зелені свята	18
Вбивство Тадеуша Врубля	18
Криваві стіни Антонішина	21

РОЗДІЛ II

Московська окупація	24
Ешелон в тайгу Сибіру	25
Трагічна подія	28
Похорон друга	28
Нечесне намагання	29
Патефонна скринька	30
Зудар деспотій	32
Сипання могил	34
Похідні групи	36
Героїчна армія месників	39
Організація юнацтва	41
Смерть «Богуна»	43

РОЗДІЛ III

Арешт	46
На Лонцького	50
Серед польських гультіпак	52
На латинський Свят-Вечір	58
Зустріч з новими друзями	59
Перший Свят-Вечір за ґратами	60
«Майданек»	65
Апель	67
На праці	68
Кропив'яні обіди	69
Забута пляшечка	70

Молитва ломить залізо	71
Спроба втечі	72
Поїзд у невідоме	73

РОЗДІЛ IV

Переїзд з Майданеку до Бухенвальду	74
Лікарські оглядини	78
Про Бухенвальд	80
Листи додому	88
Нацистські знущання в «штайнбруху»	89
Зміна командо	91
За один день волі заплатив життям	94
Великдень в концтаборі	96
Жорстокі кати	99
Лист з дому	101
Таборова оркестра	102
Дім безстидниць	103
Посилка з дому	104
«З журбою радість обнялася»	105

РОЗДІЛ V

На відрядженні — привид розстрілу	107
Нове відрядження — Вуперталь	112
В Гінзероді, в овечому хліві	116
Теля, що не мало жити	118
На 22 бльоці в Бухенвальді	120
В Ельріху	121
Біле цуценя	123

РОЗДІЛ VI

Моя втеча	130
Ліс став моїм пристановищем	134
Епілог	145
Summary	147
Пояснення деяких слів	155
Схематичний план концтабору Бухенвальд	156
Зміст	158